

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI  
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ  
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE „ISIDOR TODORAN”**

# **TEZĂ DE DOCTORAT**

**COORDONATOR:**

ARHIM. PROF. UNIV. DR. TEOFIL TIA (CRISTIAN)

**DOCTORAND:**

TRUȚA EUGEN ADRIAN

**CLUJ NAPOCA**

**2019**

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI  
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ  
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE „ISIDOR TODORAN”**

**EXTAZUL MISTIC  
DE LA „PERFORMANȚĂ” DUHOVNICEASCĂ LA  
PSIHOPATOLOGIE  
- COORDONATE DE LECTURĂ PASTORALĂ -  
- Rezumat -**

**COORDONATOR:**  
ARHIM. PROF. UNIV. DR. TEOFIL TIA (CRISTIAN)

**DOCTORAND:**  
TRUȚA EUGEN ADRIAN

**CLUJ NAPOCA**

**2019**

# CUPRINS

<b>INTRODUCERE</b>	<b>6</b>
1. <b>Motivația cercetării</b>	<b>6</b>
2. <b>Importanța și actualitatea temei</b>	<b>6</b>
3. <b>Integrarea temei în Teologia Pastorală</b>	<b>7</b>
4. <b>Aplicarea practică a conținutului teologic</b>	<b>12</b>
5. <b>Metodologia cercetării</b>	<b>13</b>
6. <b>Miza deschisă a demersului academic</b>	<b>14</b>
<b>I. SCHIMBARE, CONVERTIRE ȘI „EXTAZ” ÎN NOUL TESTAMENT</b>	<b>17</b>
1. <b>Bucuria Schimbării la Față după Părinții Răsăriteni</b>	<b>17</b>
a) Revelația luminii taborice și Taborul vederii hristice	19
b) Împlinirea Scripturilor în slava profeților	22
c) Concretețea energiei dumnezeiești și anti-dochetismul luminii	23
d) Revelația <i>nehotărnicită</i> a luminii Schimbării la Față	26
2. <b>Între mistică și extaz sau Introducere în theoptia nou-testamentară</b>	<b>31</b>
a) Episoadele pauline. Răpirea (harpazein) Sf. Ap. Pavel în al III-lea cer	31
b) Theoptia prin energiile necreate versus transpunerea sensibilităților psihologice cu instrumente estetice	35
<b>II. CARTOGRAFIERI PASTORALE ALE ABORDĂRILOR PATRISTICE</b>	<b>44</b>
1. <b>Note hermeneutice la „Viața lui Moise” - Sf. Grigore de Nyssa</b>	<b>44</b>
a) Itinerariul cunoașterii în <i>necunoașterea lui Dumnezeu</i>	44
b) Tipologii extatice în lectura patristică	48
1. Eclezialitatea misticii patristice - depășire a caracterului individualist și elitist al misticii platonice	48
2. Creația ex nihilo - un abis ontologic între Dumnezeu și făptură	49
3. „Epektasis” - tinderea spre Dumnezeu	49
2. <b>Sfântul Dionisie Areopagitul - mistica ierarhiei</b>	<b>52</b>
a) Ierarhia naște mistica: „fericirea dumnezeiască <i>curățește</i> învățând, <i>luminează</i> înălțând și <i>desăvârșește</i> îndumnezeind”	52
b) Simetria ierarhiilor garantează transcendența - deschiderea „razei cea mai presus de ființă”	54
c) Taina e sinonimul apropierei mistice - „întunericul supra-luminos” și „frumusețea cea mai presus de frumusețe”	56
3. <b>Experiența luminii în viața Sf. Simeon Noul Teolog</b>	<b>59</b>
a) Precursorul teologiei energiilor și educația sa enciclică	60
b) Prezența lui Dumnezeu ca lumină în inima omului. Caracterul „personal” al luminii și manifestarea credinței autentice	64
c) Intimitatea luminii. Familiaritatea cu extraordinarul experienței îndumnezeitoare	69
4. <b>Sf. Grigore Palama și recursul la metabolizarea distincției ființă-energii în antropologia ortodoxă</b>	<b>73</b>

a)	Îndumnezeirea nu e inerentă discursului teologal. Un Dumnezeu abstract e înaintemergătorul unui Dumnezeu mort	73
b)	Detensionarea maniheismului prin teologia energiilor necreate	75
c)	Rezolvarea conflictului exegetic a dihotomiei convulsive dintre identitate și alteritate în postmodernitate	78
<b>5.</b>	<b>Developarea experienței mistice la arhimandritul Sofronie</b>	<b>80</b>
a)	Mișcarea sufletului către Dumnezeu. De la nostalgia paradisului la profetismul eshatologiei; „bornele” iluminării	81
b)	Lumina hristică și înșelarea naturalistă. Dincolo de vulnerabilitățile clinice	84
c)	Înțelegerea dogmatică a vederii lui Dumnezeu. „Pulsațiile mistice” spre „Absolutul Supra-Personal” sau „Ființa pură”	88
1.	Rugăciunea ca expresie a consubstanțialității întregului neam omenesc	89
2.	En-ipostazierea: re-legarea om-Dumnezeu prin Iisus Hristos	91
d)	„Fabricarea” rațională a salvării	93
<b>II.</b>	<b>ARTICULAREA DOGMATICĂ A PASTORALEI MISTAGOGICE</b>	<b>97</b>
<b>1.</b>	<b>Cunoașterea mistică la Georges Florovsky</b>	<b>97</b>
a)	Dogma de la Calcedon și moștenirea psihologică a nestorianismului. Dictatura a-dogmatismului	97
b)	Încreștinarea conceptului de „timp”. Melanjul între un protestantism secularizat și o asceză mutilantă	100
c)	Depășirea elenismului prin eshatologie. Fără dimensiunea liturgică, percepția sacrului dispare	106
d)	Elenismul renăscut în teologia speculativă slavă. Latinizarea teologiei și divorțul dintre teologie și evlavie; obscurantizarea Ortodoxiei în folclor moralizator	110
e)	Subiectivism ascetic și realism teologic. Înspre teologia vie, a eshatologiei jubilante	113
f)	Distincții patristice despre „extaz”. Scara građațiilor mistice, recursul la consubstanțialitate și dizolvarea dogmei în psihologism ascetic	117
g)	Monofizitism, monism și cunoaștere pură sau alergia programată față de doctrină prin relativism dictatorial	120
<b>2.</b>	<b>Experiența mistică după Paul Evdokimov. Contemplarea triadologică răsăriteană</b>	<b>122</b>
a)	Fundamentări patristice, sobrietate iconică și <i>theosis</i>	123
b)	Nimeni nu este mistic în afara Euharistiei. Extazul - traiectoria infinită întru Dumnezeu infinit	126
c)	<i>Răscumpărând vremea</i> (Ef. 5,16) prin doxologie. Dimensiunea liturgică a istoriei în veșnicia prezentului	128
d)	Sinteza culturală: revenirea din sala de clasă în altar	130
<b>3.</b>	<b>Comuniune extatică și alteritate ființială sau constituția împlinirii existenței</b>	<b>131</b>
a)	Relația depășește polaritatea psihologică. De la substanțialism la relațional	132
b)	Libertatea depășește asceza. Între „uciderea ascetică” a sinelui și „extaza erotică a Eului”	134
c)	Mistica este expresia eclesialității	137
<b>4.</b>	<b>Influența pietismului. Sentimentalismul antropocentric și religiozitatea individului</b>	<b>139</b>
a)	Geneza pietismului și abordarea individualistă a virtuții	140
b)	Cazul elen și modul de viață „nevertebrat dogmatic”	141
c)	Metamorfozarea evlaviei creștine	143
d)	Scurte observații în spațiul autohton	145
<b>III.</b>	<b>AGGIORNAMENTO PASTORAL</b>	<b>147</b>
<b>1.</b>	<b>Tip și arhetip în lirica lui Radu Gyr</b>	<b>147</b>
a)	Radu Demetrescu sau Homer al închisorilor	148

b)	Despre arhetip	149
c)	Întrupări arhetipale	151
3.	Invocarea persoanei	151
4.	Tumulul umbrei	152
5.	Psalmistul rănit	154
6.	Sine-le înspre icoană	156
7.	Esențialitatea în lucru	158
<b>2.</b>	<b>Receptarea extazului religios în psihologia contemporană. Trăsături și proiecții falsificatoare</b>	<b>158</b>
a)	Fișa medicală a unei <i>extaziate</i> (Madeleine)	159
b)	Diagnostice moștenite	162
c)	Istoria delirului	166
d)	Rapoarte ale fenomenelor psihologice non-patologice	168
e)	Studii de caz	172
1.	Simon	173
2.	Sara	175
3.	Sean	177
4.	Caracteristici fenomenologice ale experienței mistice	179
5.	Experiența Pahnke din Vinerea Mare	179
6.	Experiența din Vinerea Mare: 25 de ani mai târziu...	181
7.	Localizarea corporală a extazului mistic	184
8.	Tipul mistic, dar nereligios sau spiritual	187
9.	Trăsături ale experiențelor mistice	187
10.	Concluzii hermeneutice	189
<b>3.</b>	<b>Simptome, diagnostic și terapie în teologia pastorală</b>	<b>190</b>
a)	Orizonturi de înțelegere axiologică	190
b)	Pastorația în module funcționale	194
1.	Evitarea soluțiilor pre-fabricate	194
2.	Pasagerii clandestini	195
3.	Imagini subconștiente ale lui Dumnezeu	195
c)	Răsturnarea valorilor	197
d)	Metoda Karl Rogers	199
e)	Realitățile pastorale	202
f)	Antropologia New-Age	206
g)	Văzduhul misticii	209
h)	Contra-exemplul psiho-teologiei	211
i)	Nebuni întru Hristos	217
	<b>CONCLUZII</b>	<b>219</b>
	<b>ANEXE</b>	<b>222</b>
	Extazul în istoria dicționarelor	222
	<b>BIBLIOGRAFIE</b>	<b>237</b>
	<b>CURRICULUM VITAE</b>	<b>246</b>
	<b>DECLARAȚIE DE AUTENTICITATE</b>	<b>251</b>

**Cuvinte cheie:** extaz mistic, (ne)vederea lui Dumnezeu, epektasis, identitate prin relație, Revelație, Euharistie, pietism, psihoterapie, psihologizarea credinței, substanțialism, diagnosticare

## INTRODUCERE

A desena diacronic simptomatologia unei stări care iese din uzanțele chiar religioase ale vieții și, în general, e subiectul, mai degrabă al revelațiilor întemeietoare decât al demersurilor academice, pare de la bun început sortit eșecului.

### 1. Motivația cercetării

Perspectiva studiului ce urmează însumează eforturi livrești din diferite arii de cercetare și are la bază intenția intuitivă de a alcătui o istorie a extazului mistic așa cum se devoalează pe parcursul istoriei noastre spirituale. Pentru că un atare proiect necesită resursele unei vieți întregi, am ales să decriptez referențial punctele ce definesc conturul vieții duhovnicești, încercând să surprind în același timp influențele și implicațiile *intra-* și *extra- muros*. Motivația întregului discurs rezidă în nevoia obținerii acelei linii subțiri de demarcație dintre credință religioasă și cultură. Un astfel de discernământ teoretic asigură teologiei pastorale și necesarul unei teologii fundamentale care nu standardizează procese și proceduri de manual, ci deschide orizonturi de practică și înțelegere simultană.

Decodarea conținutului semantic al *extazului mistic* descinde din diferitele accepții ale vederii lui Dumnezeu, o rută intens tranzitată de înțelesurile inegale valoric ale *ieșirii din sine*, ale răpirii, ale întunericii supra-luminos, ale îndumnezeirii, ale epektazei și ale convertirilor ultime. Toate concurează în structura zenitului religios căutat explicit sau mai puțin explicit de natura umană.

### 2. Importanța și actualitatea temei

Istoria extazului mistic nu e o temă blasfemiatoare. Tema nu descrie istoria unui fapt care se naște, evoluează și moare. Dimpotrivă, istoria extazului mistic este istoria trăirii lui Dumnezeu ca fapt și eveniment, ca trăsătură și efect. Toate civilizațiile lumii au cunoscut experiența ieșirii din sine către transcendent. Demersul nostru nu vizează o abordare în stilul istoriei religiilor.

Ceea ce noi urmărim este identificarea, transformarea și transferul acestei experiențe cruciale în imediatul existenței: în artă, cultură, civilizație, istorie și, mai ales, în prefacerea istorică a credinței. Acest transfer încadrează tema noastră în peisajul materiilor practice fără a anihila excursul teoretic ce atinge celelalte paliere de studiu. Istoria extazului mistic e traducerea practic-teologică a eforturilor de studiu complementare, e firul roșu al sintezei teologice. E teorie și practică simultan. În acest sens primim și susținerea lui Rudolf Otto:

*Ceea ce vedem pe toate treptele procesului religios nu sunt decât analogii rudimentare ale harului. Iar o adevărată psihologie a religiei și o adevărată psihologie a religiilor ar trebui să fie o istorie a harului<sup>1</sup>.*

Importanța acestui plan de studiu devine semnificativă în momentul în care realizăm climatul tensionat și complicat al discursurilor de adevărare și întemeiere existențială. E limpede că experiențele fundamentale ne așează într-o înțelegere specifică a lumii, dar când acestea sunt contestate cu tot ce înseamnă originea și moștenirea lor, omul contemporan se află într-un ricoșeu perpetuu și obositor.

Trăirea credinței religioase este expresia cea mai intimă și formatoare a spiritului uman și tocmai de aceea încercările academice de confirmare, re-confirmare și precizare devin vitale și de o actualitate imediată.

### **3. Integrarea temei în Teologia Pastorală**

Sintaxa cercetării noastre redă evenimentul Schimbării la Față de pe Muntele Taborului lecturat într-o cheie istorico-omiletică în care concordanțele tematice așează spațial această relatare biblică și oferă premisele receptării sale ca Teofanie, dar și importanța acesteia în peisajul teologic ulterior. Presiunea de pe umerii martorilor - adică cei trei Apostoli, descoperă concretețea energiei dumnezeiești într-o manieră exemplară pentru metabolismul a ceea ce ulterior vom numi viață duhovnicească și îndumnezeire prin har.

Procedural, cuvântul „mistic” nu apare în niciuna din cărțile Noului Testament, mai ales în contextul în care spiritualitatea iudaică manifesta și manifestă rezerve serioase pentru *trăiri mistice* ca o formă de protecție față de atmosfera încărcată a religiilor orientale pline de misterii *hyper-entuziasmante*. Față de calapodul iudaic al salvării prin virtuți tipiconale (preluat cu succes

---

<sup>1</sup> Rudolf Otto, *Sacral. Despre numinos*, trad. Silvia Irimiea și Ioan Milea, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2006.

și de spiritul autohton), Sf. Ap. Pavel reușește să inaugureze prin propriul său traseu biografic pârghiile unei altfel de simțiri a lui Dumnezeu. Scrierile nou-testamentare și, în special, cele pauline nu tratează descoperirea lui Dumnezeu ca pe o aventură extatică, dar aduc în prim plan simțirea harului lui Dumnezeu prin *vederea lui Dumnezeu*. Această ultimă sintagmă a făcut la rândul ei o carieră prodigioasă în bibliotecile lumii extrăgându-și seva din numeroasele pasaje biblice care atestă și care nu atestă o astfel de posibilitate. Rămâne să parcurgem împreună conștientizarea acestei cunoașteri *prin oglindă*, în *întunericul necunoașterii lui Dumnezeu* pentru a concluziona asemeni părintelui Stăniloae că vederea lui Dumnezeu „naște responsabilitatea absolută”<sup>2</sup>.

Pasul următor trece prin deșertul raționamentelor pentru a ne încuraja să urcăm muntele pe care *rugul ardea fără să se mistuie*; fiind ispitiți dinspre peștera vederii neoplatonice a lui Dumnezeu la o însetare vag faustică (trăsătură identificată de părintele Stăniloae), *Viața lui Moise* în (de)scrierea Sf. Grigorie de Nyssa ne convinge că „virtutea are un singur hotar: nehotărnicia”<sup>3</sup>. Nu vom fi acaparați de virtuți matriceale, ci vom percepe pulsul credinței înspre dobândirea a ceea ce niciodată nu *(cu)prindem*. Dorul insașiabil și inconfundabil după Dumnezeu începe paradoxal în zona necunoașterii lui Dumnezeu, când se pierd reperele declarative și se câștigă bornele virtuții infinite în Hristos. Întruparea lui Dumnezeu depășește forma neoplatonică a extazului și vom înțelege că nu există stare de odihnă a sufletului (aici sau în viața viitoare, completăm noi pastoral), ci o continuă ascensiune (*epektasis*). Înțelegerea parvenită de la Sf. Vasile cel Mare că nu doar esența divină, dar nici esențele ființelor create nu pot fi cunoscute și exprimate va oferi cadrul unei tensiuni ulterioare între evagrianism și mesalianism. Rezolvarea elegantă o vom găsi la Andrew Louth: „Pentru platonician, mistica se referă la retragerea și urcușul sufletului; pentru creștin ea este răspunsul la coborârea și condescendența lui Dumnezeu în Întrupare”<sup>4</sup>.

Întruparea nu a ocazionat suspendarea cosmosului, ci a confirmat cu adevărat rânduiala lui în ierarhii care generează mistica. Acest lucru este verificat prin depășirea panteismului

---

<sup>2</sup> *Cuvânt împotriva elinilor, Cuvânt despre Întruparea Cuvântului, Trei cuvinte împotriva arienilor* (P.S.B. 15), traducere din grecește, introducere și note de pr. Dumitru Stăniloae, București, E.I.B.M.B.O.R., 1987, nota 27, p. 340.

<sup>3</sup> Sfântul Grigorie De Nyssa, *Scrieri. Partea întâia*, vol. 29; *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute a celui între sfinți părintelui nostru Grigore, Episcopul Nyssei*, trad. și note pr. Dumitru Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1982, p. 25.

<sup>4</sup> Andrew Louth, *Originile Tradiției mistice creștine - de la Platon la Dionisie (Areopagitul)*, trad. Elisabeta Voichița Sita, Editura Deisis, Sibiu, 2002, pp. 255-256.



înțeles ca emanație a fiecărei individuațiuni la fel de divină ca esența care le-a generat. Revelația că Dumnezeu-Omul împărtășește gradual garantează transcendența ca fapt, ca taină, ca Persoană. Cunoașterea Sa (adică bunătatea) este intermediată de treptele cerești, dar și de structura liturgică și mistică a credinței noastre: curăție, luminare, desăvârșire. Fără ierarhie, sucombăm. Simetria descoperirilor descoperă Bunătatea nesupusă relațiilor ca fiind armonia *supra*-desăvârșită, atingerea Intangibilului, împărtășirea fericirii. Sf. Dionisie Areopagitul duce astfel mistica dincolo de ceea ce putem proiecta și identifica.

Deprindem astfel nevoia unei depline dezinhibări duhovnicești de care Sf. Simeon Noul Teolog s-a bucurat, e adevărat, la sfârșitul unei biografii discutate și azi. Excesul de istorism nu întregeste prezența luminii, intimitatea acesteia fiind întreținută de lacrimile pocăinței. Erosul dumnezeiesc deschide poarta uniunii cu sufletul ieșit din închisoarea păcatului.

Sf. Grigore Palama ne încredințează că îndumnezeirea nu este „un fel de habitus al firii noastre”<sup>5</sup>, un premiu al comportamentului nostru, cu atât mai mult al relativismului profesat ca valoare în sine. Practicând dimensiunea ascetică, omul se (re)întregeste primind în dar Taborul îndumnezeirii, prin care omul iese din sine fără a ieși propriu-zis din sine întrucât harul dumnezeiesc, raza dumnezeiască a soarelui dumnezeiesc, este „lipsit de relație” și întru totul gratuit. Creștinul nu vânează o dobândire causală a harului, ci una sacrificială întrucât îndumnezeirea „nu este dobândirea virtuților, ci harul și strălucirea care ne vin prin virtuți”<sup>6</sup>. Implicațiile se vor vedea și în nuanțele așteptării. Un răsăritean va cunoaște după moarte ceea ce aici a gustat și totuși nu a putut cunoaște în deplinătate<sup>7</sup> fără ca asta să-l condamne iadului sau să-l așeze automat în Rai cu sfinții, pe când un apusean așteaptă dincolo de pragul morții doar ceea ce nu a trăit aici, așteaptă exclusivismul esențializării, exclusivismul depășirii intelectualizării. Parcurgerea teologiei acestui sfânt ne poate ajuta să rezolvăm convulsiile identitare generate de un post-modernism cu baze dihotomice.

Distincția dintre viața duhovnicească și exercițiul mistic operat psihologic se vede cel mai bine în scrierile Arhimandritului Sofronie Saharov, cel care a tradus intelectual intensitatea vieții Sf. Siluan Athonitul, acest tainic monah athonit cu mreje supra-confesionale. Aflat în

---

<sup>5</sup> Trif Ilie, „Sfântul Grigorie Palama și doctrina despre energiile necreate”, Teză de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Iustinian”, 2011, p. 302.

<sup>6</sup> Pr. Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Seria Teologică 10, Sibiu, 1938, p. 639.

<sup>7</sup> Efeseni 3,17-19: „Hristos să Se sălășluiască, prin credință, în inimile voastre, înrădăcinați și întemeiați fiind în iubire, Ca să puteți înțelege împreună cu toți sfinții care este lărgimea și lungimea și înălțimea și adâncimea și să cunoașteți iubirea lui Hristos, cea mai presus de cunoștință, ca să vă umpleți de toată plinătatea lui Dumnezeu”.

proximitatea indicibilului, parcursul duhovnicesc este descris prin *suspinuri fără cuvinte*: „mă rugam cu nădejdea care merge dincolo de orice disperare”<sup>8</sup>. Numai în acest mod se poate cuceri lumina fiindcă în mod întristător și real, aceasta a încetat să mai fie *luminoasă* în europocentrismul laicizat, astfel încât mărturia acestui trăitor intens al credinței creștine împrăștează și descoperă un lucru pe care istoria iluminismului<sup>9</sup> a vrut să-l aducă cu orice preț și, poate, a eșuat cu totul: lumina. Sfântul Siluan ne oferă însă garanția adevăratei împărtășiri de Dumnezeu, iar nu una închipuită, filosofică, panteistă, spunând categoric că dragostea de vrăjmași și rugăciunea pentru lume<sup>10</sup> este semnul autenticității întâlnirii cu Dumnezeu și a integralității acesteia (psihice, afective, fizice).

Pe fond, contemporaneitatea derulează de fapt contestarea dogmatică a Revelației. Implicații târzii ale nestorianismului se simt în luările noastre de poziție prin care se exprimă o reticență față de dumnezeirea lui Hristos și interes sporit față de moralismul excepțional al unui întemeietor de religie. Rezultatul e instaurarea unui nou dogmatism care este, de fapt, dictatura a-dogmatismului. Mântuirea poate veni doar prin renașterea unui reprioritizări dogmatice. O dogmatică vie este premisa reconstrucției lumii. Aceasta a fost și experiența tuturor *observatorilor* lucrurilor duhovnicești și anume că nu există niciun beneficiu al Evangheliei dacă omul nu-L iubește pe Hristos, nu-L înțelege ca Persoană vie într-o unire mistică cu trupul Său, Biserica.

O altă consecință poate fi descrisă ca o individualizare a credinței printr-un melanj între un protestantism secularizat și o asceză castratoare care împreună alcătuiesc un om care înțelege mântuirea utilitar, într-o fidelitate cvasi-morală fără urmări spirituale, fără creativitate dezinteresată, fără orizonturi înălțătoare, ci în platitudinea îndurării istoriei ca maturizare forțată. E ambianța cruzimii, indiferenței civilizatorii, iubirii sentimentale, justiției ultime, cinismului de masă și finalmente al existențialismului ca mod de lucru. Acestea sunt din nefericire dogmele ne-rostite ale felulului nostru de viață care și-au lăsat amprenta chiar și în demersurile noastre teologico-academice.

În ciuda trecerii de la ciclicitate la liniaritate temporală prin cosmogeneza și eshatologia creștină, în ciuda rulării istoriei bisericești ca model pentru istoria universală, suntem în situația

---

<sup>8</sup>Arhimandritul Sofronie, *Mistica vederii lui Dumnezeu*, trad. Irineu Slătineanu, Editura Adonai. Izvoarele Spiritualității Ortodoxe, București, 1995, pp. 43-44.

<sup>9</sup>Louth Andrew, *Deslușirea Tainei. Despre natura teologiei*, trad. Neamțu Mihail, Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 231: *Ideologia iluminismului umanist, deghizată în spatele unei „metodologii ariene” (Iustin Popovici)*.

<sup>10</sup>Arhimandritul Sofronie, *Cuviosul Siluan ...*, pp. 170-171.

ingrată în care un anume istorism supralicitat sfârșește prin a desconsidera narațiunea istorică a Revelației. Cu alte cuvinte, nu e primordială Răstignirea și Învierea ca fapt istoric, ci ca model moral reconciliant. Nu ne rămâne decât să rămânem pe poziții: există un singur fel de antropologie (hristologia) și un singur fel de istorie (eshatologia).

Primejduirea duhului ortodox s-a făcut și prin latinizarea învățământului teologic care a lăsat lupta cu adevărul în seama unei metode științifice care să certifice experiența spirituală. Romantismul și idealismul filosofic german (reluare inconștientă a elinismului) au născut noi paradigme în transmiterea credinței. Teologia speculativă dublată de hyper-specializările academice lipsite de resorturile realității imediate au deschis larg porțile pietismului a-dogmatic și ale subiectivismului psihologic. Este momentul fatal în care se instaurează împărăția visului care tronează până azi. Visul este modul de lucru al irealității, al ne-asumării, al iresponsabilității, al imperativului moral absolut prin el însuși, fără referențialitate<sup>11</sup>.

Ne îndatorăm astfel la distincții între mistica răsăriteană și cea vestică. Dacă mâine Antihrist s-ar manifesta, el ar fi îmbrăcat în armonia lui Apollo, ar gira etic monismul științific<sup>12</sup> și ar răsuci bagheta magică a elementelor lumii care transformă (printr-o mistică psihologizantă a raționalismului) viața duhovnicească într-o *magie naturalistă*.

Salvarea noastră vine însă din faptul că nimeni nu e mistic în afara Euharistiei și fără un corp doctrinar. Nu te poți sta într-un colț așteptând momentul mistic fără să ai suportul prealabil al unei doctrine. Ar fi o pretenție nejustificată. „Teologia este mistică și viața mistică este teologică: aceasta este culmea teologiei, teologie prin excelență, contemplarea Sfintei Treimi”<sup>13</sup>.

Înțelegem acest adevăr prilejuit din ieșirea din sine (ek-stasis) către Acel Cu Totul Altceva care întreține relația ontologică depășind reperele substanțialiste ale individualității. Comuniunea cu alteritatea confirmă dimensiunea *ekstatică* a omului ca fiind calitatea ființială care îi fundamentează viața.

---

<sup>11</sup>Sf. Iustin Popovici, *Biserica Ortodoxă și ecumenismul*, trad. Adrian Tănăsescu, Editura Mănăstirea Sfinții Arhangheli, Petru Vodă, 2002, p. 118: *De principiu, orișice protestant este un papă de sine stătător, papă infailibil în toate chestiunile de credință; iar lucrul acesta duce totdeauna dintr-o moarte duhovnicească în alta.*

<sup>12</sup>Underhill Evelyn, *Mistica. Vol. I: Fenomenul mistic*, trad. Pavel Laura, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1995, p. 48: Realul științific și determinist al naturaliștilor este depășit prin recunoașterea realului în *religie, durere și frumusețe*, precum și în *alte particularități inutile ale lumii empirice și ale conștiinței receptoare.*

<sup>13</sup>Paul Evdokimov, *Cunoașterea lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană*, trad., prefață și note de pr. Vasile Răducă, Editura Humanitas, București, 2013, p. 159.

Hristos dăruiește prin Întrupare această mișcare *ekstatică*<sup>14</sup> de descotorosire de individualitatea ce posedă. Aceasta e și concluzia sinodului de la Calcedon că adevărata antropologie este hristologia, adică adevăratul om, nu este omul singur, ci omul în comuniune cu Dumnezeu<sup>15</sup>, *ieșit întru Dumnezeu*.

Acum putem aprecia la valoarea justă involuția spirituală ocazionată de pietism. Acesta din urmă mizează pe o moralitate absolutizată, pe deplina împăcare cu iminența morții, pe o consolare dedusă din nemurirea naturală a sufletului<sup>16</sup> și nu pe străpungerea acestei naturalități inerente printr-o relație<sup>17</sup> care să ne înzestreze ipostatic<sup>18</sup>, ridicând calitatea noastră ontologică.

Riscăm să plonjăm nefast în pietism<sup>19</sup>, o teologie ce nu presupune traseul intim și dificil al sufletului, ci cedează în fața ușurătății acceptării unei mântuiri predefinite. Pocăința fierbinte, transformarea păcatului în dorință de unire cu Hristos, omorârea morții și propovăduirea învierii, iată adevăruri care nu mai pot fi înțelese de mintea modernă și pietistă. În scurt timp, morala nu mai are nevoie de Hristos și trăim un creștinism desfigurat vizibil în literatură, artă, muzică. Cunoașterea/vederea lui Dumnezeu este înțeleasă doar în termenii satisfacerii nevoii religioase. Pietistul *nu mai caută pe Hristos pentru Hristos, ci-L caută pentru a-și hrăni emotivitatea*<sup>20</sup>.

#### 4. Aplicarea practică a conținutului teologic

În excursul practic al demersului nostru, ne-am concentrat atenția și pe relevanța experiențelor carcerale. Rezolvarea vieții și a sensului<sup>21</sup> ei a fost descoperită în temnița comunistă ca o întâlnire cu Iisus Hristos. Drumul spre această înțelegere a fost plin de opintiri, de umanitate însângărată, revoltată, dar disponibilă Revelației. Ceea ce a dat valoare tăcerilor și încrâncenărilor inerente detenției a fost sinceritatea și realismul în privirea asupra propriei

<sup>14</sup>Ioannis Zizioulas, *Comuniune și alteritate: ființarea personal-ecclesială*, trad. Liviu Barbu, Editura Sophia, București, 2013, p. 370.

<sup>15</sup>*Ibidem*, p. 386.

<sup>16</sup>*Ibidem*, p. 402.

<sup>17</sup>Christos Yannaras, *Contra religiei*, trad. Tudor Dinu, Editura Fundației Anastasia, București, 2011, p. 58: *Vestea cea bună a Bisericii nu funcționează ca aducere la cunoștință a unor informații.(...) Vestea bună a Bisericii anunță un nou mod de relație și este anunțată doar ca experiență a unei relații.*

<sup>18</sup>Ioannis Zizioulas, *Comuniune și alteritate: ființarea personal-ecclesială*, p. 438.

<sup>19</sup>Christos Yannaras, *Contra religiei*, p. 90: *Intellectualismul și psihologismul transformă evenimentul eclezial în religie. Creștinismul transformat în religie nu se arată interesat de ontologie, de lupta pentru sensul existenței, lumii, Istoriei, de contactul empiric cu speranța dătătoare de viață. Se interesează de psihologie: nu ca știință care cercetează acțiunile psihice și legile care eventual le guvernează, ci ca prioritate a unor trăiri subiective ce capătă valoare de realitate pentru subiect.*

<sup>20</sup> Preot Andreicuț Ioan în *Pietismul sectant - o îndepărtare de la credința creștină ortodoxă*, „Pietismul”, p. 38, <http://www.mirem.ro/>, data accesării: 29 noiembrie 2017.

<sup>21</sup>Carl Gustav Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, p. 422: *Omul e, conform experienței noastre, singura ființă care poate constata sensul.*

situații. Omul Radu Gyr - studiul nostru de caz - a renunțat la a drapa motivele unei liricități apăsate naționaliste cu motive legionare și a oferit spectacolul esențialității în lucru, trecând de la tip și arhetip la lumina creștină.

Oportunitatea studierii acestui subiect este întemeiată și de abordarea sa în alte arii de cercetare. Poate fi oare mistica și experiența extatică subiectul de studiu al științei medicale? Care sunt raporturile și implicațiile ce stau în spatele fiecăreia, dar în dialogul dintre cele două? Există o oarecare preeminență a uneia în defavoarea celeilalte sau asistăm la un teatru surd și absurd pe scena vieții noastre? Cazul lui Madeleine, o pacientă din Parisul lui *Belle Epoque*, face parte dintr-o paradigmă care a încetățenit suficiente prejudecăți față de ceea ce înseamnă extazul mistic. Observația clinică și interesul filosofic au coabitat împreună pe paginile unei nedreptăți aduse trăirii credinței religioase. Analogiile forțate și concluziile convenabile au patologizat public mistica, aducându-o în zona obscurității sau a interjecției peiorative. De la „extensie excesivă a gândirii”<sup>22</sup> la „criză de delir religios optimist și imobil”<sup>23</sup>, extazul beneficiază de resurse intelectuale și materiale surprinzător de consistente pentru o societate atât de laicizată. Interesul a determinat apariția unei literaturi psihologice de specialitate, a unor unități și scale de măsurare a misticismului, a unor trăsături universal identificabile, a unor tratamente medicamentoase, a unor discursuri despre aceste tratamente și caracterul lor benign sau nu, a unor discuții legate de diagnosticare în sine, a labilităților și zonelor de corespondență cu alte domenii de cercetare. Pe scurt, un travaliu imens și multiple studii de caz. Am încercat să prezentăm aceste realități cu maximă responsabilitate și curiozitate, fără a ne erija în fini comentatori ai medicinei. Am sfârșit prin a descoperi un experiment medical (Experiența din Vinerea Mare) care interoghează conștiința umană în legătură cu capacitatea generării unui extaz mistic provocat chimic și întreținut sub diferite forme. Calitatea lui etică, urmările observate asupra subiecților și interesul general ne-au consternat. De fapt, se pare că asistăm la nașterea unei literaturi generatoare *sui-generis* de extaz mistic care are la temelie exact ceea ce Paul Evdokimov socotea ca imposibil: absența unei doctrine religioase. Acesta nu este punct terminus al meditației filosofico-teologice, dar instrumentele folosite depășesc cu siguranță orice abordări anterioare.

---

<sup>22</sup>Petre Datculescu, „Cercetări noi privind mecanismul psihologic al proceselor cognitive în geneza credințelor mistice, neștiințifice”, *Revista de filosofie* Tomul XXXI, Nr. 5 (1984), p. 468.

<sup>23</sup>Pierre Janet, *De l'Angoisse à l'Extase. Etudes sur les croyances et les sentiments*, vol. Un délire religieux. La croyance. (Travaux du Laboratoire de Psychologie de la Salpêtrière), Librairie Félix Alcan, Paris, 1926, p. 128.

Părăsind câmpul psihopatologiei, ne-am preocupat de felul în care orizonturile axiologice influențează acțiunile pastorale efective decriptând pericolele și proiecțiile unor conflicte nerezolvate ale celui care oferă sprijin, dar și lecturând grila realității în toate pulsionile ei specifice. În funcție de acestea am acomodat metoda Karl Rogers pentru o cât mai bună interacțiune cu subiecții în cauză. Aceste indicații clare nu fac excepție de la nuanțări antropologice prezentând și contra-exemplul unor abordări forțat psiho-teologice.

## **5. Metodologia cercetării**

Metodologia alcătuirii acestei lucrări se încadrează în parcurgerea, studierea și crearea unor punți de legătură între diverse domenii bibliografice. Accentuăm prin conștiința lecturii cărții-manual aparținând lui Umberto Eco (*Cum se face o teză de licență: disciplinele umaniste*, Polirom, 2014) zona metodelor insuficiente: nu cunosc câte limbi i-ar trebui unui filolog adevărat, căci putem presupune că teologia începe în proximitatea Logos-ului și/sau a logos-ului, nu am la dispoziție resursele necesare călătoriilor, întâlnirilor care calibrează viața sau posibilitatea fizică de a răsfoi file din orice mare sau ascunsă bibliotecă a lumii.

Cu toate acestea, îmi propun ca de pe pozițiile celui interesat, dar ne-angrenat extatic, să pot desluși trăsăturile acestor ieșiri din sine. Cum se cunoaște Dumnezeu atunci când toată umanitatea rămâne în urmă, suspendată de propria nimicnicie?! Cum e Dumnezeu atunci când nu mai avem de-a face cu limba mărturisirii umane?! Dumnezeul tăcerilor și al descoperirilor celor mai profunde?! Moise vede lumina cea mai presus de lumină, iar aceasta este întunericul supra-luminos; Sf. Ap. Pavel vede și aude ceea ce alții nu reușesc decât să audă, pentru ca în următoarea relatare a aceluiași eveniment din Faptele Apostolilor, aceștia să vadă ceea ce inițial doar auzeau; Sf. Ap. Ioan Evanghelistul își lasă penița să decripteze indecriptibilul, dar noi rămânem blocați în simbolisme și presupuneri exegetice.

E un anume gust, un anume comportament al celor care descoperindu-L cu adevărat pe Dumnezeu, s-au răcâcit cumplit. Ei n-au mai fost buni decât să rescrie istoria vederii și simțirii lui Dumnezeu, într-un mod sărăcăcios pentru ei, într-unul tainic pentru credincioși și într-unul enigmatic pentru necredincioși. Ce putem spune din Dumnezeu atunci când Acesta se lasă între-văzut ?!

Istoria contemporană a concurat revelațional la discursul și lumina Bisericii prilejuind evaluarea comparativă a teologiei scrise, a diferitelor ecclesiologii<sup>24</sup>. Concentrarea aceasta de memorie istorică, patristică și spirituală așteaptă în mod ultimativ o rezolvare precisă, o soluție salvatoare. Așteptarea unei asemenea aprecieri livești, de anvergură spirituală și culturală, lasă loc cu ușurință sentimentului solitudinii și impasului. Nu avem o ecclesiologie *per se* și *per sempre*. Suntem în bătaia nuanțelor și a evoluției.

## 6. Miza deschisă a demersului academic

Așadar, preluând acest neajuns logistic, îl transfer asupra intenției mele de studiu în convingerea că bătaia pe ecclesiologii sau, în cazul ipotetic și fericit al meu, bătaia pe simptome ale extazului mistic, nu poate izbăvi pe păcătoși de păcate și nu e de viață făcătoare. Dimpotrivă, obligă pe cel implicat la concertul perpetuu al aridității în speranța excelenței studiului.

Realizez acum că, în perspectiva faptului că aș putea parcurge, asimila și sintetiza un patrimoniu bogat *spiritualicește* și *culturalicește*, s-ar putea, în ultimă instanță, să mă confrunt cu același rezultat, mulțumitor la nivel academic, nemulțumitor la nivel existențial.

Miza unui astfel de studiu rezidă în a concepe ieșirea teologiei în spațiul patrimoniului cultural european, spațiu al cărei leagăn îi este duhul Părinților Bisericii, dar care astăzi se desfășoară într-o altfel de evoluție. Noutatea acestuia este asigurată de diferitele asocieri provenite din medii de cercetare complementare care exprimă puncte de vedere motivante.

Motivația intrinsecă a acestui proiect are la temelie sa realitatea învățată că:

*Orice dualism maniheic, orice monofizism care separă divinul de uman sunt condamnate prin formula succintă a Sinodului de la Calcedon: firea divină și cea umană sunt unite neamestecat și neîmpărțit. Această formulă determină cu mare precizie raporturile dintre Biserică și lume, dintre Biserică și istorie, dintre Biserică și cultură*<sup>25</sup>

astfel încât era peremptoriu spiritului meu necesitatea unui traseu al înțelegerii umane modelate de Revelație, adică de o istorie divino-umană a trăirii lui Dumnezeu lecturată din

---

<sup>24</sup> Søren Kierkegaard, *The Journals of Kierkegaard*, trad. Dru Alexander, Harper Torchbooks, 1959, p. 9: *Pentru mine, lumea teologică este asemenea drumului de-a lungul unui țârm, în după-amiaza unei duminici, în timpul curselor de cai - concurenții se reped unii în alții, strigând și țipând și când, în sfârșit, ajung la țintă acoperiți cu praf și fără răsufare, se privesc, după care pleacă.*

<sup>25</sup> Paul Evdokimov, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, trad. Baconschi Teodor, Editura Anastasia, București, 1993, p. 130.

scripturile extazului, dar și de o istorie a iluziei întâlnirii nemaiîntâlnitului. Prin divino-uman nu înțeleg că această calitate ține de natura intrinsecă a faptului (cum se întâmplă cu natura ecclesială), ci repertorizez inflexiunile raportului Dumnezeu-om în istoria cunoscută, nu în dorința obținerii unui catalog exhaustiv de idei și momente, ci în nevoia descoperirii timpului și modului care modelează istoria mântuirii neamului omenesc.

Tocmai în acest sens, cred și mărturisesc alături de Paul Evdokimov că:

*tot ceea ce apropie spiritul omenesc de adevăr, tot ce exprimă el prin artă, tot ce descoperă prin știință și tot ceea ce resimte el sub semnul veșniciei - toate aceste culmi ale geniului și sfințeniei umane vor intra în Împărăție și se vor contopi cu adevărul lor așa cum întruchiparea genială se identifică cu modelul ei<sup>26</sup>.*

Ne apropiem astfel de teologia apofatică și momentele istorice care au îmbogățit înțelegerea acesteia. Putem, îndreptățiți de entuziasmul literei, să considerăm ca moment istoric fiecare *trans* - scriere a acestei înțelegeri așa cum au făcut Sf. Grigore de Nyssa, Sf. Dionisie Areopagitul, Sf. Simeon Noul Teolog, Sf. Grigore Palama și arhimandritul Sofronie Saharov. Aceștia vor fi *stâlpii și temelii* efortului nostru.

Tocmai de aceea, a trăi dogmatic înseamnă că „prin dogmă se realizează restaurarea rațiunii în cadrele funcționării ei în conformitate cu firea”<sup>27</sup> și prin dogmă descoperim realitatea hristică. Felul acesta propriu teologiei catafactice nu lipsește credința de indecriptibilul tainei, ci lasă loc, prin teologia apofatică, gustării acesteia.

Acest fapt a fost probat dintotdeauna de constatarea că adevărul, chiar spus, adică pronunțat, rămâne inefabil, de negrăit, indicibil și doar reușind trăirea lui, putem da dovada veridicității acestuia. Să ne gândim că o aceeași predică ar fi rostită de un predicator insensibil și, pe de altă parte, de un sfânt. E evident că nu conținul identic al mesajului va sensibiliza, ci puterea din spatele acestuia, figură stilistică ce reia, voluntar sau involuntar, episodul vederii din spate a lui Dumnezeu. Moise Îl vede din spate pe Dumnezeu. Nu afirmația, nu cuvântul, nu retorica înalță un predicator și audiența lui, ci inefabilul din spatele cuvintelor, adevărul trăirii adevărului proclamat, singura realitate. De aceea, într-un fel paradoxal, „nu cuvântul este cel

---

<sup>26</sup> Nikolaos A. Matsoukas, *Teologia dogmatică și simbolică*, vol. II, trad. Nicușor Deciu, Editura Bizantina, București, 2006, p. 24.

<sup>27</sup> *Ibidem*, p. 26.



care deschide accesul către adevăr, ci invers, «adecvarea» cuvântului ar trebui judecată abia din perspectiva cunoașterii lucrurilor<sup>28</sup>.

Pentru creștinii trăitori ai Revelației, moartea meta-fizicii nu înseamnă subminarea teologiei, căci „există un singur adevăr atotcuprinzător care ne mântuiește: Iisus Hristos-Dumnezeu-Omul<sup>29</sup>. Dimpotrivă, în mod paradoxal, perpetuu și ubicuu, spunem noi, mistica este „o spiritualitate care exprimă o atitudine doctrinară<sup>30</sup>”.

Doctrina creștină nu a însemnat niciodată schema rostirii unui imperativ conceptual și asta în ciuda culturii filosofice și a dispoziției spre speculație care îi caracteriza pe cei care au *trans*-scris dogmele. Mai mult, „Părinții tradiției răsăritene, credincioși principiului apofatic al teologiei, au știu să-și oprească gândirea lor pe pragul misterului și nu au înlocuit pe Dumnezeu prin idoli despre Dumnezeu<sup>31</sup>”.

Este ceea ce mărturisesc profund Sfinții Părinți prin Sf. Grigore de Nyssa: „în aceasta constă adevărata cunoaștere a Celui căutat: că a-L cunoaște stă chiar în faptul de a nu-L cunoaște<sup>32</sup>. De aceea, *temelia* patristică înțelege și transmite prin penița profesorilor de teologie că „Dumnezeu nu este nici prizonierul ființei grecești, nici posesorul ei și nici conceptul însuși de ființă<sup>33</sup>”.

---

<sup>28</sup> Hans Georg Gadamer, *Adevăr și metodă*, trad. Gabriel Cercel, Editura Teora, București, 2001, p. 304.

<sup>29</sup> Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996, p. 52.

<sup>30</sup> Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București, 1993, p. 35.

<sup>31</sup> *Ibidem*, p. 70.

<sup>32</sup> Sfântul Grigorie De Nyssa, *Scrieri. Partea întâia*, vol. 29 (Părinți și Scriitori Bisericești), trad. Pr. Dumitru Stăniloae și pr. Ioan Buga, E.I.B.M.B.O.R., București, 1982, p. 73.

<sup>33</sup> Turcan Nicolae, *Postmodernism și teologie apofatică. O apologie în fața gândirii slabe*, Editura Limes, Florești-Cluj, 2014, p. 55.